

## Oponentský posudek na bakalářskou práci Pavly Zejdové

**Název práce:** Vznik, cíle a ohlas družstva „Osvobozená domácnost Teplice“

**Oponentský posudek vypracovala:** Mgr. et Mgr. Tereza Kynčlová

Studentka Pavla Zejdová se ve své bakalářské práci rozhodla prostudovat družstvo Osvobozená domácnost v Teplicích, konkrétně jeho vznik, cíle a ohlas. Jedná se – jak ostatně autorka poukazuje – o **téma** de facto neznámé a doposud nijak významně tematizované – k historii družstva Osvobozená domácnost existují pouze čtyři doposud publikované články. Pavla Zejdová se všemi dostupnými sekundárními zdroji o družstvu pracuje, ale především ve svém výzkumu vychází z archivní práce a studia historických pramenů z fondu Státního podniku Osvobozená domácnost Teplice dochovaném v teplickém Státním okresním archivu. Právě v pokusu představit zatím nedostatečné prozkoumané praktické aspekty emancipačních snah v počátcích socialismu v Československu (jež byly inspirovány postupy za První republiky) a v archivní práci, a tedy poctivé cestě za prameny spatřuji největší přínos předkládané bakalářské práce.

Práce se **metodologicky** pohybuje v oblasti historických věd, čerpá částečně ze sociologie a genderových studií. Vlastní téma si de facto interdisciplinární zkoumání samo žádá, práci by nicméně slušela reflexe disciplinárního zařazení, které je napříč prací pouze implikováno různými postřehy stran konceptů domácí práce, domácnosti či genderové dělby práce distribuované do soukromé a/nebo veřejné sféry. Jako metodu analýzy si studentka zvolila **metodu** sondy, jež „slouží většinou jako [metoda] pro předvýzkum, na který navazuje další výzkum“ (str. 31). Metoda je zvolena adekvátně a pokud studentka zamýšlí ve výzkumu zaměřeném na Osvobozenou domácnost v budoucnu pokračovat, nelze to než přivítat.

Za **výzkumný vzorek** Pavla Zejdová zvolila zápisy ze schůzí družstva, zápisy komise družstva, stanovy a referáty zhotovené u příležitosti různých událostí, které jsou obsaženy v archivních kartonech, jež studentka v práci průběžně identifikuje. Vzorek je Rozhodnutí, věnovat pozornost tomuto typu materiálů, hodnotím jako správné. V popisu stanoveného vzorku ale postrádám počty dokumentů z uvedených kategorií a též frekvenci jejich pořizování v družstvu. Jinými slovy, kolik zápisů ze schůzí družstva a komise bylo prostudováno? S jakou frekvencí se scházelo členstvo družstva a jeho komise? Kolik referátů bylo přečteno? Tyto dotazy nesměřují na zdůvodnění, zda byl či nebyl zvolený vzorek reprezentativní, nýbrž na jeho vlastní podstatu. Podrobné informace o charakteru fondu podané na straně 32 by měly být podány i o studovaném vzorku. Na str. 33 studentka uvádí, že dvě složky obsahující zápisy z komise a zápisy schůzí v rozmezí let 1946-51 archivují „stovky“ dokumentů. Kolik z nich bylo tedy relevantních pro téma bakalářské práce?

Navzdory uváděné skutečnosti, že celostátní projekt Osvobozené domácnosti je dosud minimálně prozkoumán, autorka předjímá, že je s ním zamýšlené publikum obeznáno, neboť jeho význam a charakteristiky de facto nejsou v textu zdefinovány. Co vlastně bylo družstvo Osvobozená domácnost? Teprve v polovině práce (strana 31) se dozvídáme, ve kterých letech OD Teplice fungovala a teprve na straně 36 (z 51 stran bez bibliografie a příloh) se dobíráme explicitnější definice, jež odhaluje účel družstva v Teplicích. Nejvýstižněji je pak účel rozveden na straně 41: cílem je „osvobození žen a mužů od domácích těžkých či obtížných prací, zejména pomoc pracujícím ženám.“ Citace se však týká družstva OD v Brně, nikoliv v Teplicích. Pokud autorka vyvozuje, že se „nepochybně jedná o nosnou ideu družstev OD, která platila i pro Teplice“, je nezbytné tento argument věcně podložit a zdůvodnit.

První **výzkumnou otázku** si Pavla Zejdová klade následovně: Jaký deklarovaný společenský cíl měla družstva OD (s)plnit, co se jejich zakládáním sledovalo? (str. 4, 50). Toto jsou ale vlastně otázky dvě. Autorka práce ukazuje, že OD měla ženám odpomoci od domácích prací, aby se mohly zařadit do výrobního procesu. Studentka si velmi dobře všímá genderovanosti celého projektu, který domácí práce (až na výše zmíněnou brněnskou výjimku) vnímá výlučně jako problém ženský; možnost, že by se péči o domácnost mohl věnovat i muž zůstává v dokumentech netematizována. Co se sledovalo

zakládáním OD, což je de facto druhá otázka nás přenáší do komplexnějších a analytickyjších vod. Studentka správně ukazuje, že se fungováním družstev mohly ženy zapojit do výroby a veřejného života. Neřeší však například to, zda prostřednictvím družstev de facto nedocházelo k pouhé instrumentalizaci žen prezentovaných jako budovatelek nového společenského řádu v boji socialismu proti kapitalistickému uspořádání. Dichotomii systémů studentka reflektuje nicméně zůstává v hodnocení na povrch. Je-li výsadou socialismu emancipovaná pracující žena, která však pracuje povinně, je otázkou, zda je vskutku emancipovaná, když jiné volby nemá.

V přechodu k další výzkumné otázce spatřuji největší a bohužel nevytěžený analytický potenciál práce. Autorka se zde ptá, do jaké míry byly snahy družstev OD spojovány s konceptem emancipace? Vedle faktu, že definice konceptu emancipace v práci zcela chybí (např. od čeho se mají ženy emancipovat a k čemu se mají emancipovat?), autorka nevyužívá možností jít kriticky za text a ptát se, zda vskutku družstva ženy emancipovaly od domácí práce a nesloužily například jen jako zdůvodňující prostředky pro to, aby ženy – jelikož, jak text dokazuje, členství v družstvech se stávalo postupně povinným – vyměnily jednu nesvobodu (povinnost domácích prací) na nesvobodu druhou (povinnost pracovat mimo domácnost)? Pavla Zejdová v Závěru práce zmiňuje otázku ne/možnosti volby u žen, avšak nijak toto téma detailněji nerozebírá. Na straně 44 ilustruje paradox, jemuž čelila jistá funkcionářka družstva: pro povinnost pracovat v družstvu se této ženě nedostává času na malou dcerku. Družstvo tak má ženy osvobozovat od domácí práce, zároveň však pro své funkcionářky další práci generuje. Škoda, že studentka podobné situace nerozvádí hlouběji a spokojuje se jen s popisem, neboť právě v těchto rozporech spočívá obrovský výzkumný potenciál.

Již v Úvodu práce studentka přiznává, že odpověď na druhou část výzkumných otázek zná: Služby se nesetkaly se zájmem žen, a to především proto, že družstvo poskytovalo služby nekvalitní a drahé, takže si je ženy nemohly vždy dovolit. Zde je další paradox: placená práce představovala „klíčový emancipační faktor“, jak Pavla Zejdová uvádí na straně 16, nicméně cena služeb OD byla taková, že ženy ve skutečnosti nemohly být od domácích prací, které družstvo mělo suplovat, stejně osvobozeny. Jinými slovy, ženy by ve výrobní procesu vydělávaly na to, aby mzdu ve značné míře předaly družstvu, které je mělo práce zbavit. Na symbolické úrovni tedy bylo možné argumentovat, že pracující ženy jsou emancipované od domácí práce, v praxi tomu však bylo naopak. Pavla Zejdová však tyto kontradikce jen dokumentuje rozsáhlými citacemi (především strany 43-49 sestávají spíše z citací než autorčina vkladu), které, ač jsou nesmírně zajímavé, rozpor dokumentují pouze implicitně. Jinými slovy, není jasně patrné, zda autorka tyto rozpory reflektuje, neboť je nijak netematizuje a argumentačně klouže po povrchu, což je škoda.

V odpovědi za závěrečnou výzkumnou otázku Pavla Zejdová konstatuje, že selháním projektu mimo jiné byla „značně zjednodušená představa emancipace žen“ (str. 51), tedy fakt, že emancipace ve veřejné sféře nekorelovala s emancipací ve sféře domácí. Je však toto jediný důvod? Toto téma je totiž příznačné jak pro socialistické, tak kapitalistické uspořádání. Dále, mě zajímá odpověď na otázku, zda archivní materiály přece jen obsahovaly nějaké pozitivní příklady či chválu práce družstva? Poku ano, jaké byly a proč nejsou v práci zmíněny? Pokud nikoliv, jak si tuto skutečnost studentka vysvětluje? Zároveň bych studentku ráda vyzvala k tomu, aby zdůvodnila, kde v následujícím úryvku shledává „silně emancipační rétoriku“, jak píše na straně 46: *„OD patří všem pracujícím ženám a ony musí účinně pomáhat při výstavbě tohoto družstva. Je nutno lépe podchytit členské kádry, je nutno, aby ženy se ještě více zajímaly o Osvobozeno domácnost, ne jen tenkrát, když jsou nespokojeny. Užší spolupráce zaměstnanců se ženami, budovat členské kroužky. Úspěch v budování OD jest závislý na spolupráci nejširších mas pracujících žen a proto na konci první pětiletky, každá žena [musí být] členkou OD, jen tak získáme podmínky pro skutečné zrovnoprávnění žen (str. 45).“*

K **obsahové stránce** si dovolím ještě několik poznámek. Práce působí místy terminologicky nekoherentně. Např. na stranách 4 a 25 autorka hovoří o Ústeckém kraji, kde Teplice leží, ale na str. 26 a 27 mluví o Severočeském regionu. Nejenže tyto termíny nejsou totožné, Ústecký kraj v době OD ani neexistoval! Dále, nejsem si jistá, zda lze

kvůli skutečnosti, že se Severočeský region nachází v „oblasti bývalých Sudet“ hovořit o jeho „atypičnosti“ (str. 27), neboť Sudety zasahovaly – snad s výjimkou současného Středočeského – do všech krajů dnešní ČR. Na str. 20 studentka uvádí, že „v letech 1950-1980 se zvýšil podíl žen na celkovém počtu ekonomicky aktivních obyvatel českých zemí z 19 na 46, 7 procenta“, ale na str. 25-26 píše, že po válce tvořily téměř 37 procent pracovních sil. Znamená to tedy, že mezi rokem 1945 a 1950 došlo k poklesu zaměstnanosti žen na 19 procent?

Po **formální stránce** se práce dobře čte, avšak místy dochází až nadbytečnému opakování toho, co již bylo řečeno (str. 28, 36 atd.), někdy se v textu však objevují pasáže, které by bylo lépe umístit do poznámek pod čarou. Text je dobře proodkazován, nicméně v seznamu **bibliografie** chybí některé materiály v práci zmíněné (např. Keler, Bock aj.) a u internetových odkazů není uvedeno, kdy byly dané stránky navštíveny. Dále, je uživatelsky přátelštější a dovoluji si tvrdit i akademicky žádoucí, aby v bibliografických údajích byly na prvním místě uváděna příjmení autorů a autorek. Orientaci v práci by ulehčilo uvedení seznamu zkratk, které zdaleka ne vždy jsou v textu vysvětleny (např. KOR, KDR, KVČSŽ).

Navrhuji, aby Pavla Zejdová při obhajobě práce osvětlila problémy, které výše nastiňuji a prokázala tak schopnost nezávislého kritického a analytického přístupu ke studovanému materiálu, která bohužel není z textu práce patrná. Zároveň však musím dodat, že práce skýtá nevytěžený obrovský potenciál pro historickou i genderovou analýzu a ráda bych tímto studentku povzbudila v jejím pokračování, neboť se vskutku jedná o průkopnické téma, jež může významně přispět k poznání o fungování pracovního trhu a československých domácností na konci 40. a počátku 50. let minulého století. **Bakalářskou práci doporučuji k obhajobě. Z výše uvedených důvodů navrhuji hodnocení „velmi dobře“.**

Mgr. et Mgr. Tereza Kynčlová

V Praze 15.11. 2011